

Právna úprava šekov, zmeniek a ich exploatacia na báze EDI v obchodnom a platobnom styku Slovenska¹

Renáta VOKOROKOSOVÁ*

Úvod

V súčasnej novej, digitálnej ekonomike patrí elektronické obchodovanie k najdynamickejšie sa rozvíjajúcim oblastiam. Svetovým trendom v oblasti cezhraničného obchodu sa rýchlo stávajú nové elektronické prostriedky transformujúce klasické obchodné postupy a procedúry na *on-line* obchodovanie.

Myšlienka spoločných kybermarketov je založená na prepojení veľkých aj menších spoločností, partnerských aj konkurenčných, ktoré vytvoria v internete virtuálny trh umožňujúci efektívne predávať a nakupovať tovary, zefektívniť logistické a platobné procesy, obmedziť papierovú administratívu.

Rast firmy, ale aj celého hospodárstva krajiny závisí od mnohých faktorov. Intenzita zahraničnoobchodných vzťahov firiem môže byť jedným z nich. Podporovaním elektronického obchodovania sa stimuluje, zefektívňuje, zrýchľuje, ale aj zjednodušuje zahraničnoobchodná výmena každej krajiny s jej okolím.

Už v 60. rokoch bola úlohou zjednodušenia a zvýšenia efektívnosti svetového obchodu poverená Európska hospodárska komisia OSN/UN/ECE (*United Nations Economic Commission for Europe*), spolu s *Výborom pre rozvoj obchodu* a *Výborom na uľahčovanie obchodu*, ktorá delegovala svoje právomoci na pracovnú skupinu číslo 4 (WP.4).

Pracovná skupina UN/ECE/WP.4 má celosvetový mandát. Sú v nej zastúpené aj medzivládne a medzinárodné organizácie, napríklad *Rada pre colnú spoluprácu* (CCC), *Medzinárodná komora prepravcov* (ICS), *Medzinárodná organizácia pre normalizáciu* (ISO), *Medzinárodná obchodná komora* (ICC) [8]. Medzinárodná obchodná komora v Paríži vytvorila multiindustriálnu pracovnú skupinu pod názvom *Elektronický obchodný projekt*. Úlohou tejto skupiny je pripraviť prostredie pre celosvetovú elektronickú obchodnú výmenu, preskúmať smernice na registráciu a certifikáciu digitálnych podpisov, vytvoriť globálnu databázu elektronických právnych dokumentov a štandardných listín – *Archív E-podmienok*.

* Ing. Mgr. Renáta VOKOROKOSOVÁ, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta, Katedra marketingu, Tajovského 13, 040 01 Košice; e-mail: vokorokosova@euke.sk

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA, č. 1/9225/02 a VEGA, č. 1/8276/01.

Obchodné spoločnosti každý deň vystavujú a spracúvajú obrovské množstvo papierových dokumentov, počnúc objednávkami, faktúrami, katalógmi výrobkov, končiac správami o ich predaji. Racionalizácia toku informácií je potrebná tak pri internej, ako aj externej komunikácii [3]. Elektronická výmena údajov (*EDI – Electronic Data Interchange*) pomáha obchodným partnerom nielen automatizovať prenos obchodných údajov a dokumentov, ale aj realizovať promptné a spoľahlivé finančné vyrovnanie z jedného počítačového systému priamo do druhého.

Všeobecným medzinárodným štandardom pre EDI je norma EDIFACT (*Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport*). Platí síce celosvetovo, ale využíva sa najmä v Európe v oblasti administratívy, obchodu a dopravy. Je obsiahnutá v norme ISO 9735. V rámci UN/EDIFACT-u je v súčasnosti definovaných okolo 220 správ z oblasti bankovníctva, poisťovníctva, obchodu, štátnej správy atď., ktoré sa postupne uvádzajú do praxe [13].

Bezpečnosť elektronického transferu údajov a dokumentov na báze EDI sa zabezpečuje v súlade so spoločnými odporúčaniami ISO a CEFACET EHK OSN (*Center for Facilitation of Procedures and Practices for Administration, Commerce and Transport*) – *Centrom na uľahčovanie procedúr a praktík v administratíve, obchode a doprave*.

Elektronický platobný styk je jedna zo základných funkcií systémov EDI. Zmenky a šeky sú platobnými nástrojmi trhového hospodárstva, ktorých efektívne využívanie v domácom, ale aj zahraničnom obchode môže dozaista prispieť k udržaniu už existujúcich a nadväzovaniu nových obchodných vzťahov.

Cieľom predloženého príspevku je predstaviť *nové možnosti a inovácie v kategórii šekov a zmeniek* vo väzbe na súčasný trend v oblasti informačných technológií, analyzovať ich právnu úpravu, poukázať na súčasný stav ich využívania na Slovensku a zdôrazniť nevyhnutné legislatívne zmeny na legalizáciu elektronických šekov a zmeniek v obchodnom a platobnom styku SR.

Problematika skúmania šekov a zmeniek by nebola komplexná, keby sme si nepriblížili aj ich genézu.

1. História zmeniek a šekov

Inštitúty zmenky a šeku patria k inštrumentom obchodného vzťahu. Vo všeobecnosti sa inštitút klasifikuje ako finančná a ekonomická kategória, ktorá je právnou normou upravená do právneho poriadku. Zmenkové a šekové právo sa často považuje za osobitné právne odvetvie.

História *zmeniek* sa začala písať asi v 12. – 13. storočí na území dnešného Talianska. Ich používanie sa rýchlo rozšírilo do teritórií Francúzska, Anglicka, do prístavov severnej Európy, neskôr do miest nemeckého vnútrozemia, do Španielska

a na naše územie. Pôvodnou formou zmenky bola dnešná vlastná zmenka a až neskôr cudzia zmenka [1].

Okrem zmeniek patria medzi historicky najstaršie nástroje platobného styku práve šeky. Používanie šekov sa datuje od roku 1742. V tomto roku Bank of England získala privilegium emitovať „ústrižky“ pre svojich klientov ako protihodnotu ich vkladov. Šek vznikol do určitej miery ako samostatný druh cudzej zmenky. Hoci prvé začiatky šeku boli položené v Anglicku už v 18. storočí, jeho vývoj nastal až v 19. storočí.

Významným predelom vo vývoji zmeniek a šekov boli ich právne úpravy, ktoré nastali postupne už v 19. storočí. V 20. storočí sa začalo prejavovať úsilie zjednotiť v medzinárodnom meradle právnu úpravu týchto dvoch inštrumentov [1].

2.1. História cestovných šekov

História cestovných šekov sa začala koncom 19. storočia. Prezident spoločnosti American Express sa pri svojich cestách stretol s neochotou bánk prijímať jeho zmenky, a tak vznikla úloha vyvinúť taký platobný prostriedok, ktorý by bolo možné rovnako rýchlo využívať ako hotovosť, a ktorý by bol zároveň chránený proti strate, krádeži a falšovaniu. V roku 1891 vznikol prvý cestovný šek v histórii vydaný spoločnosťou American Express. K spoločnosti American Express pribudli ďalšie spoločnosti napríklad: *Visa*, *Citicorp*, *Swiss Bankers Traveller Cheque*, *Eurocheque* [5].

3. Súčasná právna úprava zmeniek a šekov

V našom právnom poriadku sa na manipuláciu so šekmi a zmenkami vzťahuje:

- Zmenkový a šekový zákon č. 191/1950 Zb.
- Zákon č. 600/1992 Zb. o cenných papieroch v neskoršom znení,
- Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v neskoršom znení.

Skúmaním šeku a zmenky sa zaoberá odvetvie zmenkového a šekového práva. Zmenky a šeky sú osobitné listiny, z ktorých ich majiteľovi vyplýva právo na určitú peňažnú pohľadávku. Jej výška je na nich uvedená voči osobe, ktorá na listine prejavila svoju vôľu prevziať záväzok, čo potvrdila svojím podpisom.

Prvá komplexnejšia právna úprava šekov bola schválená v podobe zákona vo Francúzsku v 19. storočí. Zmenky a šeky dosiahli v európskych podmienkach základ unifikácie pred takmer sedemdesiatimi rokmi v podobe ženevských dohôv uzatvorených v roku 1930, a to *Dohovorom o jednotnom zmenkovom práve* a *Dohovorom o jednotnom šekovom práve*. Dohovory podpísali európske kontinentálne krajiny a následne ich preniesli do vnútroštátnej právnej úpravy [1].

Bývalá Československá republika podpísala ženevské dohovory, avšak ratifikovala ich až prijatím zmenkového a šekového zákona č. 191/1950 Zb., ktorý sa v nezmenenom znení po vzniku samostatnej Slovenskej republiky stal súčasťou jej právneho poriadku [1].

Zmenkový a šekový zákon č. 191/1950 Zb.

Zmenkový a šekový zákon č. 191/1950 Zb. je v súlade so Ženevskou konvenciou, podľa ktorej je zmenkové a šekové právo upravené v krajinách kontinentálnej Európy. Zmenkové a šekové právo je odlišne definované v krajinách patriacich do oblasti anglo-americkéj.

Zmenkový a šekový zákon má tri články, z ktorých každý má svoje paragrafovanie [1]. Článok I. *Zmenka* zakotvuje právny režim zmeniek, článok II. *Šek* obsahuje úpravu šekov a III. článkom sú *Spoločné ustanovenia*, obsahujúce aj záverečné a prechodné ustanovenia [11].

Zákon č. 600/1992 Zb.

Zmenka a šek tvoria súčasť cenných papierov, vymedzených zákonom č. 600/1992 Zb. v neskoršom znení. Prijatím tohto zákona sa dosiahlo legalizovanie a možnosť ich použitia v našich podmienkach. Konkrétna právna úprava je obsiahnutá v Zmenkovom a šekovom zákone č. 191/1950 Zb. Zmenka a šek sú cenné papiere, ktoré musia mať vždy podobu *Listiny*, sú listinnými cennými papiermi, nemôžu mať podobu zaknihovaného cenného papiera, ktorý sa nachádza v zákonom ustanovenej evidencii cenných papierov a nemá hmotnú, materiálnu podobu. Nárok majiteľa a záväzok dlžníka sú „inkorporované“ v zmenkovej alebo šekovej listine a s jej zánikom zaniká aj zmenkový a šekový nárok, ako aj záväzok. Plnenie zo zmenky a šeku je teda podmienené existenciou zmenky a šeku ako listiny – papiera v pravom zmysle slova.

Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb.

Pri zmenkách a šekoch sa rozoznáva aktívna spôsobilosť a pasívna spôsobilosť [1]. Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v neskoršom znení v § 7 – § 10 definuje spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti. Pojmom aktívna spôsobilosť rozumieme spôsobilosť na práva a pasívnou spôsobilosťou zasa spôsobilosť na povinnosti.

- Spôsobnosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti vzniká narodením.
- Spôsobnosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti (spôsobnosť na právne úkony) vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou. Plnoletosť sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roka. Právny úkon je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv alebo povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú [10].

Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v neskoršom znení v §18 – §19 definuje zmenkovú a šekovú spôsobilosť právnickej osoby mať práva a povinnosti.

Spôsobilosť právnickej osoby mať práva a povinnosti môže byť obmedzená len zákonom. Právnické osoby, ktoré sa zapisujú do obchodného registra alebo do iného zákonom určeného registra, môžu nadobúdať práva a povinnosti odo dňa účinnosti zápisu do tohto registra, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak.

Zmenkové a šekové úkony sú právnymi úkonmi písomnými. Písomná forma je však zachovaná, ak je právny úkon urobený telegraficky, d'alekopisom alebo elektronickými prostriedkami, ktoré umožňujú zachytenie obsahu právneho úkonu a určenie osoby, ktorá právny úkon urobila (Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb., § 40, odsek 4).

Podpis je absolútnou podmienkou platnosti zmenkových a šekových právnych úkonov a musí byť vlastnoručný. Výnimku tvorí podpis osoby, ktorá z dôvodov vzdelanostných, alebo fyzických indispozícií, nemôže podpisovať, preto jej podpis môže byť nahradený notárskou zápisnicou (Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb., § 40, odsek 5). Na základe splnomocnenia je dovolené pri zmenkových a šekových právnych úkonoch aj zastúpenie, ktorého obsah musí byť jednoznačný a musí mať písomnú podobu [1].

Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v § 524 *Postúpenie pohľadávky* upravuje prevod zmenky a šeku v tých prípadoch, keď nie je možný ich *indosament*, respektíve nie je uznaná platnosť *indosamentu* (*podindosament*, resp. *rektaindosament*).

Postúpenie pohľadávky je potom v zákone definované nasledovne:

- Veriteľ môže svoju pohľadávku aj bez súhlasu dlžníka postúpiť písomnou zmluvou inému.

- S postúpenou pohľadávkou prechádza aj jej príslušenstvo a všetky práva s ňou spojené.

3.1. Právna úprava cestovného šeku

Samostatnú právnu úpravu vyžaduje cestovný šek, ktorého označenie je vžitú v medzinárodne používanej terminológii. Cestovné šeky sú osobitným nástrojom, definované Obchodným zákonníkom č. 513/1992 Zb. v § 720 – § 724 v neskoršom znení. So šekom v zmysle šekového práva ho nemožno spájať. K zamedzeniu akýchkoľvek pochybností, ktoré v tejto súvislosti môžu vzniknúť, je v § 724 Obchodného zákonníka jasne uvedené, že „*Na cestovný šek sa nevzťahujú právne predpisy upravujúce zmenky a šeky*“ [9]. Nie sú šekmi v pravom zmysle slova, pretože nie všetky podstatné náležitosti bežných šekov sú zhodné s náležitosťami cestovných šekov, napríklad: za podstatnú náležitosť bežného šeku sa považuje dátum a miesto vystavenia šeku, od ktorého závisí lehota jeho platnosti, cestovné šeky sa naproti tomu vyznačujú neobmedzenou platnosťou.

4. Klasifikácia zmenky v obchodnom a platobnom styku

Novelou Hospodárskeho zákonníka v roku 1990 sa zrušil paragraf, ktorý právnickým osobám a organizáciám neumožňoval využívať iné finančné zdroje než tie, ktoré získali od banky [2]. Hoci súčasná platná právna úprava zmieniek vytvára priestor na ich exploataciu, zatiaľ nemožno hovoriť o ich hromadnom využívaní.

Zmenka patrí tak ako šeky, platobné karty, finančné transfery k bezhotovostným formám platenia. V platobnom styku sa tým nahrádzajú hotovostné finančné prostriedky. Zmenka sa vyznačuje abstraktnosťou. Vzniká z rôznych príčin. Okolnosti, ktoré viedli k jej vystaveniu a prijatiu, nie je potrebné bližšie špecifikovať [7]. Preplatenie zmenky potom nemôže byť viazané na podmienky alebo výhrady.

V praxi sa vyskytujú dva druhy zmieniek. Zmenka *vlastná* a zmenka *cudzia*. Platnosť zmenky ako listiny je podmienená obsahom všetkých jej náležitosti formálnych i obsahových. Formálne náležitosti sa týkajú jazyka, v ktorom musí byť celá listina vystavená. K obsahovým radíme označenie, že ide o zmenku, v celom texte listiny, bezpodmienečný príkaz (sľub) vystaviteľa zaplatiť určitú peňažnú čiastku, údaj o splatnosti (zákon definuje štyri spôsoby), meno remitenta, domicil (miesto, kde sa má platiť), meno zmenečníka pri cudzej zmenke, meno vystaviteľa a podpis, dátum a miesto vystavenia zmenky.

Na zmenke sa často objavujú aj iné textové údaje (fakultatívne). Takto sú obyčajne definované tzv. zmenkové doložky. Tie plnia rôzne špecifické funkcie. Najčastejšie sú to: doložka o domicile, kurzová doložka, úroková doložka, doložka o podpornej adrese, hodnotová doložka, rektadoložka, doložka bez protestu.

Zmenka je cenným papierom na rad, takže práva plynúce zo zmenky možno na ďalšiu osobu previesť indosamentom. Prevod zmenky je možné uskutočniť zákonom stanoveným spôsobom (§ 11) – indosamentom – alebo civilnoprávnou formou – postúpením pohľadávky (§ 524 – § 530 Občianskeho zákonníka). Indosamentom oprávnený majiteľ – indosant – prevedie zmenku na novú oprávnenú osobu – indosáta – a prevod potvrdí svojím podpisom. Musí to byť prevod bezpodmienečný, zákon neumožňuje čiastočný indosament (§ 12 zákon č. 191/1950 Zb., Prvá časť zmenka). Zmenkový a šekový zákon č. 191/1950 Zb. definuje sedem spôsobov prevodu zmenky indosamentom. Patria k nim: *blankoindosament* (§ 14 zákona č. 191/1950 Zb.), *rektaindosament* (§ 15), *nezáväzujúci indosament* (§ 15), *splnomočňovací indosament* (§ 18), *fiduciárny indosament* (§ 18), *záložný indosament* (§ 19), *podindosament* (§ 20).

Zmenkové úvery

Každá banka pri manipulácii so zmenkami postupuje podľa platnej legislatívy a svojich obchodných podmienok. Pre jednotlivé špecifické činnosti spojené so zmenkami si stanovuje podmienky, ktoré musí klient splniť. K najčastejším bankovým

službám, ktoré sú spojené so zmenkami, patria napríklad: trezorová úschova, inkaso, eskont, akceptácia, reakceptácia, prolongovania splatnosti, vydávanie zmeniek.

Pri *eskontnom úvere* sa banka stáva majiteľom zmenky, zmenku predkladá na preplatenie v čase splatnosti zmenkovému dlžníkovi. Niektoré banky nakupujú zmenky iba od svojich klientov, aj to iba obchodné zmenky. V praxi možno využívať buď jednorazový eskontný úver, alebo zmenkové obligo. Zmenkové obligo predstavuje úverový rámec bankového eskontného úveru, ktorý banka jednotlivou prideluje svojim klientom.

Pri *akceptačnom úvere* sa banka nestáva majiteľom zmenky, ale dlžníkom. V tomto prípade poskytuje svoj imidž ako záruku, že zmenka bude zaplatená.

Pri *avalovom úvere* sa banka stáva spoludlžníkom a ručí za zaplatenie zmenkovej čiastky v prípade, že dlžník sa dostane do finančnej tiesne.

Špecifiká zahraničnoobchodnej činnosti si vynútili modifikáciu spomínaných zmenkových úverov:

- zmenkový eskontný úver sa modifikoval na *negociačný úver*;
- zmenkový akceptačný úver sa modifikoval na *ramboursný úver* [2].

Negociačný úver

Pojem *negociácia* bol prevzatý z anglického zmenkového práva. Podľa britského zmenkového zákona negociácia znamená prevod zmenky z jednej osoby na druhú indosamentom s jej následným odovzdaním. Podstata tohto úveru spočíva v tom, že exportér získava finančné prostriedky prostredníctvom negociačnej banky, ktorá odkupuje zmenku a/alebo ostatné dokumenty. Ide o podobnú operáciu, ako je eskont, avšak v bankovej praxi sa pojem negociácia používa vtedy, ak zmenka, ktorá sa prevádza, nebola ešte akceptovaná, pričom v prípade eskontu vystupujú akceptované zmenky.

Tento druh úveru sa najčastejšie využíva pri negociačnom dokumentárnom akreditíve [8].

Ramboursný úver

Podstata tohto zmenkového úveru spočíva v tom, že exportér pri predložení dokumentov a/alebo lehotnej zmenky vystavenej na banku (exportéra) nezíska finančné prostriedky, ale akceptovanú zmenku. Zmenka znie na hodnotu dokumentov a dohodnutý termín splatnosti. Odkúpením zmenky bankou dodávateľ získava celú hodnotu zmenky. Tento druh zmenkového úveru sa využíva prevažne pri čerpaní akreditívnej čiastky z titulu ramboursného dokumentárneho akreditívu.

Zmenka sa často využíva ako prostriedok na zabezpečenie bankového úveru, pri dokumentárnych platbách, bankovej záruke, ale aj nových formách financovania zahraničného obchodu *forfaitingu* (zmenky asi 80 %) [2] a *factoringu*.

5. Klasifikácia šekov v obchodnom a platobnom styku

Šeky sa využívajú ako platobný prostriedok v obchodnom styku, ale i pri neobchodných platbách súkromných fyzických osôb. Miera využívania šekov sa v jednotlivých krajinách odlišuje. V našom zmenkovom a šekovom zákone je šekom venovaná druhá časť – článok II. Šek. Šekové právo je v mnohom podobné právu zmenkovému. Podstata šeku, vzťahy v ňom obsiahnuté sú do určitej miery podobné cudzej zmenke. Podľa zákona musí šek obsahovať nasledovné podstatné náležitosti:

- *formálne* – celá listina musí byť napísaná v jednom jazyku;
- *obsahové* – označenie, že ide o šek v celom texte listiny, bezpodmienečný príkaz zaplatiť určitú peňažnú čiastku, meno šekovníka, údaj miesta, kde má nastať platenie, dátum a miesto vystavenia šeku, podpis vystaviteľa.

Druhy šekov

Bankový šek je najkvalitnejším druhom šeku, keďže jeho vystaviteľom je banka, ktorá ručí za jeho preplatenie. Vystaviteľom *súkromného šeku* je fyzická alebo právnická osoba – jeho kvalita závisí od jej bonity. Klient získava šek od svojej banky v podobe šekovej knižky, vzťahujúcej sa na bankový šekový účet klienta. Súkromný šek si vyžaduje podpis majiteľa účtu alebo osoby oprávnenej s účtom disponovať, a to podľa podpisového vzoru, uloženého v banke, ktorá vedie príslušný účet. Na rozdiel od zmenky, šek je vždy splatný na videnie. Termíny na jeho predloženie sú definované v zmenkovom a šekovom zákone. Šeky môžu znieť na rad, na meno, na majiteľa.

Šek na rad je vystavený na určitú osobu. Obyčajne je opatrený doložkou „na rad“. Môže znieť aj na rad vystaviteľa. Práva vyplývajúce zo šeku možno previesť na druhú osobu indosamentom. Indosament musí byť bezpodmienečný. Čiastočný indosament je neplatný.

Šek na meno (rektašek) je vystavený na určitú osobu. Je opatrený doložkou „nie na rad“ (§ 5 a § 14 z. 191/1950 Zb.). Takýto druh šeku nemožno previesť na inú osobu indosamentom. Práva plynúce zo šeku je možné previesť iba cesiou. V takomto prípade ale osoba, na ktorú bol šek cesiou prevedený, nie je šekovým veriteľom a svoje práva nemôže uplatňovať v zmysle šekového zákona.

Šek na majiteľa, držiteľa. Tento šek nenesie meno žiadnej konkrétnej osoby (§ 5 z. 191/1950 Zb.). Majiteľom takéhoto šeku je tá osoba, ktorá má šek práve v rukách. Práva z takého šeku sa prevádzajú jednoduchým fyzickým odovzdaním šeku.

Zaplatenie šeku

Šek je splatný vždy u šekovníka. Šekovník má podľa zákona právo získať potvrdenie o jeho honorovaní, alebo môže jeho preplatenie vyznačiť na šeku (§ 34 z. 191/1950 Zb.). Šekový zákon umožňuje šekovníkovi poskytnúť čiastočné plnenie

šeku, ktoré jeho majiteľ nesmie odmietnuť (§ 35). Spôsoby honorovania šeku závisia od druhu šeku. V tejto súvislosti môže ísť o šek križovaný alebo šek na zúčtovanie. Pri prvom type šeku je okruh subjektov, ktorým môže byť šek vyplatený, obmedzený. Šek sa prepláca v závislosti od druhu križovania. Zákon definuje všeobecné a osobitné križovanie (§ 37). Šek na zúčtovanie má obsahovať doložku „len na zúčtovanie“ alebo inú doložku rovnakého významu. Môže ju napísať vystaviteľ i majiteľ šeku križom cez šek na líčnej strane šeku. Touto doložkou sa teda vylučuje platenie v hotovosti.

Preplatenie šeku podobne ako zmenky môže byť zaručené šekovým ručením (*avalom*). Šek môže avalovať akákoľvek tretia osoba s výnimkou šekovníka.

Preplatenie šeku možno zastaviť. Ide o tzv. *stoppayment šeku*. Šekovník zastavuje preplatenie šeku na základe žiadosti vystaviteľa v prípade straty alebo odcudzenia šeku.

Predloženie a preplatenie šeku

Šek je splatný pri predložení. Šekový zákon stanovuje lehoty, v ktorých je možné predložiť šek na preplatenie. Šek je možné používať v domácom i zahraničnom obchodnom i platobnom styku. Stáva sa klasickým platobným prostriedkom a k jeho použitiu vedú nasledovné dôvody:

- zabrániť vysokým minimálnym poplatkom za prevod v prípade, že sa prevádza len malá suma;
- nie je známy, alebo neexistuje bankový účet príjemcu platby;
- platba smeruje do krajiny, alebo banky, s ktorou povinná banka nemá korešpondenčné vzťahy;
- platba sa má uskutočniť v tretej mene;
- právne predpisy exportujúcej/importujúcej krajiny predpokladajú použitie šeku;
- nevyhnutnosť zaplatiť šekom priamo pri odbere tovaru.

6. Súčasný stav využívania šekov a zmienek v podmienkach Slovenska

Šeky nepatria v našich podmienkach k rozšíreným platobným inštrumentom. Dôvodom je možno aj historický vývoj ich používania u nás. V súčasnosti sa využívajú nielen ako bezhotovostné platby, ale oveľa častejšie sa nimi získava hotovosť z banky. Na zúčtovanie platieb uskutočnených prostredníctvom šekov a bankových platobných kariet sa dnes často využívajú *priказы na inkaso*.

Šeky sa u nás využívajú predovšetkým pri platbách do zahraničia. Napriek tomuto tvrdeniu je podiel ich využívania zatiaľ veľmi malý.

Zmenky sa podobne ako šeky využívajú iba v obmedzenom rozsahu. Ich širšie uplatnenie nachádzame v oblasti poskytovania úveru prevažne v poľnohospodárstve.

Napríklad Národná banka Slovenska poskytovala formou zmenkových obchodov finančné prostriedky predovšetkým na financovanie potrieb exportérov a poľnohospodárov. Na podporu exportu bol napríklad v roku 1995 vyčlenený zmenkový rámec v objeme 0,75 mld Sk, kým v roku 1998 bol zmenkový rámec zvýšený na 3 mld Sk, v roku 2000 bol opäť znížený na 2 mld Sk. Od 1. 1. 2002 NBS rozhodla zastaviť prijímanie exportných zmeniek, pretože podporou takýchto aktivít sa začali zaoberať špeciálne inštitúcie, najmä však Exportno-importná banka SR [4].

V našich podmienkach sa využívajú zmenky prevažne v zahraničnom obchode. Určitý nárast zaznamenávame už aj v oblasti domáceho platobného styku, hoci tento druh zmenky sa na trhu stretáva s konkurenčnými úverovými prostriedkami, ako sú bankové pôžičky a obchodné úvery.

7. Zmenky a šeky na báze EDI

Implementácia elektronických platobných prostriedkov v obchodnom a platobnom styku prispieva k vytvoreniu pohodlnej, bezpečnej a rýchlej elektronickej komunikačnej siete.

Štandardizované systémy na elektronický transfer údajov a dokumentov vyznačujúce sa vysokou spoľahlivosťou a bezpečnosťou eliminujú nevýhody spracovania papierových dokumentov a prinášajú úspory firmám, ktoré ich v praxi využívajú.

Údaje sú v takomto systéme štruktúrované podľa dohodnutých štandardov, takže majú tvar vhodný pre automatizované počítačové overenie a následné spracovanie. Funkcie jednotlivých správ, napríklad zmenky, šeku, obchodnej objednávky, príkazu na prepravu, colnej deklarácie, konosamentu, sú v systéme EDI vopred definované a odsúhlasené zúčastnenými stranami.

V súčasnosti existuje široká paleta elektronických systémov. Niektoré z nich však na elektronický prenos údajov a dokumentov nevyužívajú preddefinované a štandardizované formáty, takže ich nemožno zaradiť do skupiny EDI. Medzi typické príklady patrí: elektronická pošta, fax, systém diaľkového spracovania transakcií a vnútropodnikové systémy spracovania údajov vo formáte podľa vnútrofirmerného štandardu.

Systém EDI výrazne prispieva ku skvalitneniu toku informácií medzi zúčastnenými stranami. Spomeňme aspoň niektoré prednosti EDI: • úspora času, ktorá akceleruje obeh písomnosti, dokladov, platieb s minimalizáciou chýb • konkurenčná výhoda na zahraničných trhoch, keď sú často zvýhodňovaní tí obchodní partneri, ktorí komunikujú systémom EDI • automatizácia objednávok a ponúk • automatizované vystavovanie finančných, prepravných a poisťovacích dokumentov • vytvorenie informačnej základne pre systém *just-in-time* • promptné reagovanie na požiadavky zákazníkov • zníženie geografickej závislosti.

Štandardizovaný elektronický systém umožňuje riadiť všetky podnikové aktivity využívaním jednotnej programovej komunikácie, takže napríklad pri styku s bankou, colnicou, prepravnou spoločnosťou stačí jeden softvérový produkt. Elektronické zmenky a elektronické šeky sú elektronickou alternatívou tradičných papierových zmeniek a šekov. Elektronická podoba týchto nástrojov akceleruje priebeh ich použitia a prispieva k efektívnejšej alokácii finančných prostriedkov v bezhotovostnej forme. Možnosť prevodu elektronických šekov a zmeniek elektronicky bezprostredne prispeje k zrýchleniu obehu financií, obchodovaniu s tovarom a so službami, ale aj vývozu kapitálu na celom svete.

Elektronické zmenky a šeky sa zatiaľ v našich podmienkach nevyskytujú. Nie je to však problém technický, ale skôr právny. Ich implementácia závisí od viacerých zásadných legislatívnych zmien, ktoré sú predmetom samostatnej časti tohto príspevku.

K výhodám *elektronických zmeniek* okrem tradičných možno zaradiť:

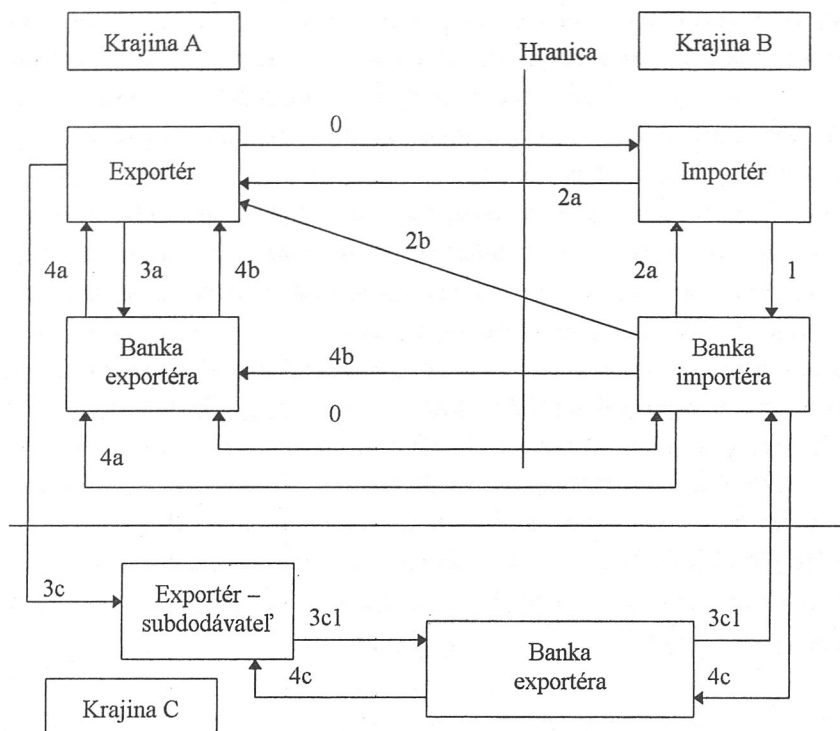
- zníženie chybovosti pri vystavovaní,
- realizácia rýchleho elektronického automatizovaného zmenkového úveru,
- akcelerácia platenia zmenkou (rýchlejší a jednoduchší prevod),
- zníženie nákladov,
- zabezpečenie autentifikácie zmenky (právoplatnosť elektronického podpisu, kontrola neporušiteľnosti zmenky, nepopierateľnosť obsahu správy),
- precíznosť, automatizovateľnosť (výber údajov priamo z dátových súborov v počítači),
- rýchlosť (prenos údajov elektronicky je rýchlejší, než keby sa doručovali poštou alebo kuriérskou službou),
- zefektívnenie a zjednodušenie prevodu devízových inkás a platieb z obchodnej činnosti.

Elektronické šeky umožňujú:

- akceleráciu obehu hotovostných finančných prostriedkov (bankový šek nahradza hotovosť),
- rýchlejšie inkaso šeku (rýchlejšie odsúhlasovanie stavu na účtoch),
- efektívnejší a rýchlejší prevod šeku,
- zabezpečenie autentifikácie šeku (právoplatnosť elektronického podpisu, kontrola neporušiteľnosti šeku, nepopierateľnosť obsahu správy),
- precíznosť, automatizovateľnosť (výber údajov priamo z dátových súborov v počítači),
- rýchlosť (prenos údajov elektronicky je rýchlejší, než keby sa doručovali poštou alebo kuriérskou službou),
- zrýchlenie a zjednodušenie svetovej obchodnej výmeny a platobných transakcií.

Obrázok 1

Pribeh platenia (elektronickým) bankovým šekom

Vysvetlivky:

- 0 – zaslanie tovaru,
- 1 – bankové korešpondenčné vzťahy,
- 2 – žiadosť o vystavenie bankového šeku využívaním prostriedkov elektronického platobného styku napríklad prostredníctvom EDIFACT,
- 2a – zaslanie elektronického šeku importérovi s jeho následným odovzdaním exportérovi (EDIFACT),
- 2b – zaslanie elektronického šeku priamo exportérovi v elektronickej podobe (EDIFACT),
- 3a – elektronická žiadosť o preplatenie šeku s jeho následným elektronickým transferom banke exportéra (EDIFACT),
- 4a – preplatenie šeku bankou exportéra/medzibankové zúčtovanie s následným vystavením elektronického výpisu (EDIFACT),
- 3c – exportér v krajine A prevedie na báze EDIFACT šek na subdodávateľa v krajine C,
- 3c1 – predloženie elektronického šeku na preplatenie prostredníctvom banky exportéra (EDIFACT),
- 4c – preplatenie šeku a výpis z účtu v prospech exportéra (EDIFACT).

8. Systém EDI na Slovensku

Štandard EDIFACT sa v podmienkach Slovenska využíva prevažne na komunikáciu klienta s bankou pri elektronickom platobnom styku. Elektronický platobný styk založený na báze EDIFACT umožňujú však len niektoré banky, ktoré si uvedomili potrebu rozšíriť paletu poskytovaných služieb v oblasti zahraničného

platobného styku. Zatiaľ teda možno hovoriť o jeho nedostatočnej exploatacii pri komunikácii medzi obchodnými partnermi navzájom v domácom i v zahraničnom obchode.

Aplikácia systému EDI v širšom rozsahu nielen na Slovensku, ale aj v iných krajinách prispeje k vyššej spokojnosti zákazníka, zefektívni vzťahy s dodávateľmi, zrýchli platobný styk. Všetky tieto výhody sa určite prejavia v náraste trhového podielu a konkurenčných výhod firiem, vo zvýšení produktivity práce, prispejú k rastu svetového hospodárstva.

Podnikateľské subjekty na Slovensku, ktoré participujú na elektronickom obchodovaní využívaním kombinácie internetu a systému EDI majú v súčasnosti možnosť využívať štandardy obchodných, bankových a colných správ, ako aj preddefinované formáty zdravotníckeho poistenia.

V štádiu dopracovania sú v súčasnosti dve posledné kategórie predpisov. Prostredníctvom spoločností VAN (*Value Added Net* – sieť s pridanou hodnotou) je možnosť elektronicky obchodovať cez WEB a na báze EDI. Elektronické obchodovanie na báze WEB je určené predovšetkým pre malé a stredné podnikateľské subjekty s nízkym objemom obchodnej korešpondencie s využívaním internetu a EDI, zatiaľ čo elektronické obchodovanie na báze EDI je určené predovšetkým pre veľké podniky s veľkým objemom obchodnej korešpondencie s využitím normy EDIFACT (pozri [13]).

9. Legislatívne zmeny

Predpokladom efektívneho fungovania zahraničného obchodu a s tým súvisiaceho finančného vysporiadania prostredníctvom platobných inštrumentov v elektronickej podobe je zodpovedajúci legislatívny rámec. V posledných rokoch sa v niektorých krajinách pri vydávaní cenných papierov (v našom prípade zmenky, šeku) a pri obchodovaní s nimi dostáva do popredia snaha zrovnoprávniť fyzicky jestvujúce cenné papiere v listinnej podobe s ich elektronickými formami evidované v pamäti počítačov.

Na to, aby sa legalizovalo používanie elektronických zmeniek a šekov na Slovensku, je potrebné podľa nášho názoru zmeniť predovšetkým prísnu závislosť existencie zmeniek a šekov od ich listinnej podoby, ako aj umožniť elektronický prevod zmenky/šeku cesiou alebo rubopisom s následným elektronickým odovzdaním.

Keďže podpis (vlastnoručný podpis) je absolútnou podmienkou platnosti zmenkových a šekových právnych úkonov, prijatím zákona o elektronickom podpise sa elektronické dokumenty obsahujúce elektronický podpis zrovnoprávnili s papierovými dokumentmi podpísanými vlastnoručne.

Záver

Globalizácia zahraničných trhov povedie nevyhnutne aj k unifikácii noriem a systémov na elektronické obchodovanie. Získať obchodného partnera bude v budúcnosti závisieť aj od participácie na globálnej elektronickej komunite, ktorou sa môže stať napríklad EDIFACT.

Iba tie firmy, ktoré dokážu implementovať celý rad nových obchodných a finančných služieb – od nových spôsobov poskytovania informácií až po alternatívne spôsoby platenia – môžu úspešne pôsobiť na domacom, ale aj zahraničnom globálnom trhu. Je to súťaž, kto ako prvý objaví tie mechanizmy, ktoré najviac ponúkajú zákaznicke výhody a do ktorých sa oplatí investovať.

Hladký priebeh obchodnej operácie, rýchle a spoľahlivé spracovanie každej platobnej transakcie prispievajú k stimulácii a rozšíreniu obchodných aktivít v jednotlivých krajinách, ktoré sa môžu následne prejaviť v raste celého hospodárstva.

Určitý nárast využívania šekov a zmeniek v zahraničnom obchode sa očakáva v čase zvýšenej exploatácie elektronickej komunikácie, a to zefektívnením služieb poskytovaných inštitúciami na podporu zahraničného obchodu vo väzbe na odkúpenie obchodných zmeniek, ale aj vytvorením spoľahlivého legislatívneho zázemia pre využívanie elektronických platobných a zaist'ovacích inštrumentov.

Ekonomická vyspelosť krajiny sa napokon odráža aj v miere využívania hotovostných a bezhotovostných platobných metód. Na Slovensku v súčasnosti prevláda hotovostný platobný styk nad jeho bezhotovostnou formou. Zmeniť tento nepriaznivý vývoj na úroveň štandardnú v členských štátoch EÚ bude možné iba zvýšením záujmu našich občanov o alternatívne elektronické platobné metódy, ale aj neustálym zlepšením poskytovaných bankových a obchodných služieb. Elektronické šeky a elektronické zmenky môžu byť riešením.

Došlo 26. 9. 2001

Literatúra

- [1] BALKO, L.: Bankové právo. Bratislava: Elita 2000.
- [2] Ekonomický a právny poradca podnikateľa, 1994, č. 13 – 14.
- [3] KORZENIOWSKI, L.: Firma w Warunkach Ryzyka Gospodarczego. Kraków: Trans-Krak 2001.
- [4] Menový úsek NBS: Zmena menového inštrumentária. Biatec, 9, 2001, č. 4, s. 7 – 10.
- [5] POROŠIN, B.: Cestovné šeky. Biatec, 7, 1999, č. 10, s. 24 – 27.
- [6] Súbor odporúčaní pre zjednodušenie medzinárodného obchodu. Bratislava: SOPK 1995.
- [7] ŠENKÝŘOVÁ, B.: Bankovníctví 1. Praha: Grada 1997.
- [8] VOKOROKOSOVÁ, R.: Význam dokumentárneho akreditívu v medzinárodnom platobnom styku. [Dizertačná práca.] Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave 2000.
- [9] Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v neskoršom znení.

[10] Zákon č. 40/1964 Zz. Občiansky zákonník v neskoršom znení.

[11] Zákon č. 191/1950 Z.z. Zmenkový a šekový zákon.

[12] Zákon č. 600/1992 Zb. o cenných papieroch v platnom znení.

[13] www.edivan.sk

LEGISLATION OF EDI CHEQUES AND BILL OF EXCHANGES UNDER SLOVAK TRADE AND PAYMENT CONDITIONS

Renáta VOKOROKOSOVÁ

Globalisation of foreign markets intensively stimulates the implementation of information technology and telecommunication networks into different sectors of economy. Any further progresses in the field of information technologies will indisputably result in facilitation and acceleration and transformation of classical trade and payment procedures into their electronic equivalent. Internationally designed and accepted trade and payment standards will result in growth of world output.

United Nations Economic Commission for Europe Working Party 4 – UN/ECE/WP4 was appointed with diagnosis of conditions for worldwide electronic trade exchange, analysis of the directive for registration and certification of digital signatures, and creation of databasis of electronic legislative documents – Archive of E-conditions. Electronic Data Interchange with its standard EDIFACT could serve as unified standard for transfer of electronic documents and information. Electronic payment and settlement is one of the basic functions of EDI systems. Cheques and bills are payment instruments of modern market economy, an effective usage of which can help Slovak entrepreneurs keep and join new trade contacts in global economy.

Aim of this article is to present new possibilities and innovations of cheques and bill of exchanges in compliance with their present trend. This article has assessed the desirability of legislating for electronic cheques and bills. It has established the validity of their electronic forms under the existing legal framework in Slovakia. To state the topic in complex we point at their genesis. Both of these payment instruments are under Slovak conditions mostly used in cross border trade contacts. Any further increase of their usage can be expected together with the implementation of their electronic equivalent. These are not the technical difficulties, however, missing legislative conditions.

Writing and signature, e. g. are two of the several requirements that bills and cheques must satisfy in order to be valid under the Bills and Cheques Act. It has been established in this article that improvement in the present legislation will enable bills and cheques satisfy those two requirements. Both instruments should be capable of being transferred by way of indorsement and delivery from one person to another in such a way as to constitute the transferee their holder with a right to enforce the obligation against the underlying debtor.

Electronic payment instruments represent a great benefit to the business. Improved legislation will broaden the types of transactions that could be conducted electronically. Legislation will enable business to compete nationally and internationally with the exploitation of electronic payment and monetary instruments.

New economy calls for implementation of electronic trade and payment methods which can become the fastest instruments in the global business world.